

**12 00 00 ИЛМҲОИ ҲУҚУҚ**  
**12 00 00 ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ**  
**12 00 00 LAW SCIENCES**

---

**12 00 01 ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ПРАВА И ГОСУДАРСТВА; ИСТОРИЯ  
УЧЕНИЙ О ПРАВЕ И ГОСУДАРСТВЕ**  
**12 00 01 THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW; HISTORY OF  
TENETS RELATED TO STATE AND LAW**

**УДК 340**  
**ББК 67.22.14**

**НАҚШИ КОНСТИТУТСИЯИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН  
ДАР РУШДИ  
ҲУҚУҚЭҶОДКУНИ:  
ҶАНБАҲОИ НАЗАРИЯВӢ ВА  
ТАЪРИХӢ-ҲУҚУҚӢ** *Шокиров Гайбулло Абдуллоевич,  
н. и. х., дотсенти кафедраи назария ва таърихи  
давлат ва ҳуқуқи ДДҲБСТ; Исमतов Баҳромҷон  
Дадоҷонович, магистранти баҳши 2-юми  
ДДҲБСТ ихтисоси 1-24.01.02. - ҳуқуқшиносӣ  
(Тоҷикистон, Хуҷанд)*

**РОЛЬ КОНСТИТУЦИИ  
РЕСПУБЛИКИ  
ТАДЖИКИСТАН В РАЗВИТИИ  
ПРАВООТВОРЧЕСТВА:  
ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И  
ИСТОРИКО-ПРАВОВЫЕ  
АСПЕКТЫ** *Шокиров Гайбулло Абдуллоевич,  
к. ю. н., доцент кафедры теории и истории  
государства и права ТГУПБП  
Исमतов Баҳромҷон Дадоҷонович,  
магистрант 2-го курса ТГУПБП, специальность  
1-24.01.02 - Юриспруденция (Таджикистан,  
Худжанд)*

**THE ROLE OF TAJIKISTAN  
REPUBLIC CONSTITUTION IN  
LAW CREATION DEVELOPMENT:  
THEORETICAL AND HISTORICAL  
LEGAL ASPECTS** *Shokirov Gaibullo Abdulloyevich, candidate of  
juridical sciences, Associate Professor of the  
department of the history of state and law of under the  
TSULBP; Ismatov Bakhromjohn Dadozhonovich,  
2-nd year master-student of TSULBP; speciality 1-  
24.01.02 – jurisprudence (Tajikistan, Khujand)  
E-MAIL: shga1959@mail.ru*

**Калидвожаҳо:** Конститутсия, ҳуқуқэҷодкунӣ, қонунгузорӣ, низоми ҳуқуқӣ, фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ, субъектони ҳуқуқэҷодкунӣ

Мақола ба масоили рушди ҳуқуқэҷодкунӣ ва нақши Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар раванди ин фаъолияти ҳуқуқӣ баҳшида шудааст. Дар асоси таҳлилу ҷамъбасти ақоиди олимони ватанию хориҷӣ муаллиф ба хулоса расидааст, ки дар ҶТ

---

шаклҳои зерини ҳуқуқсозӣ мавҷуд мебошанд: 1. Фаъолияти ҳуқуқсозии халқ 2. Фаъолияти ҳуқуқсозии мақомоти давлатӣ ва шахсони мансабдор. Таъкид гардидааст, ки тибқи меъёрҳои Конституция ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон муносибатҳои ҳуқуқии мазкур, яъне ҳуқуқсозӣ ба танзим дароварда мешавад.

**Ключевые слова:** Конституция, правотворчество, законодательство, правовая система, правотворческая деятельность, субъекты правотворчества

Подвергнуты анализу проблемы развития правотворчества и роль Конституции Республики Таджикистан в процессе названной деятельности. На основе всестороннего и глубокого анализа точек зрения отечественных и зарубежных ученых делается вывод, что в Республике Таджикистан наблюдаются следующие формы правотворчества: 1. Правотворческая деятельность народа 2. Правотворческая деятельность государственных органов и должностных лиц. Подчеркивается, что указанные правовые отношения, то есть правотворчество, регламентируются в соответствии с конституционными нормами и другими действующими нормативно-правовыми актами Республики Таджикистан.

**Key words:** Constitution, law creation, legislation, legal system. law creation activity, subjects of law creation

The authors of the article analyze the problems of law creation development and the role of Tajikistan Republic Constitution in the process of the legal activity considered. Proceeding from multilateral and profound analysis of home and foreign scientists' views they come to the conclusion that in Tajikistan Republic the following forms of law creation are observed: 1. Law creation activity of the people; 2. Law creation activity of state bodies and functionaries. It is underscored that legal relations, i.e. law creation, are regulated in pursuance with constitutional norms and other functioning normative-legal instruments of Tajikistan Republic.

Фаъолияти ҳуқуқӣ бо номи «ҳуқуқсозӣ» яке аз проблемаҳои асосии назария ва амалияи илми ҳуқуқшиносӣ ба ҳисоб меравад. Дар раванди ин фаъолияти ҳуқуқӣ меъёрҳои нави ҳуқуқ дар шакли «қонун» қабул карда мешавад. Ҳуқуқсозӣ заминаи ташаккули инкишофи ҳуқуқ аст, ки дар ҳамин замина минбаъд низоми ҳуқуқӣ ташаккул меёбад. Тавре дар адабиёти ҳуқуқӣ зикр ёфтааст, ҳуқуқсозӣ «яке аз масъалаҳои муҳими назария ва амалияи ҳуқуқӣ, қабули қонунҳо ва санадҳои меъёрии дигар» [9, с.407] ки «дар ҷараёни фаъолияти он, қадам ба қадам он қоидаҳои рафторро ифода карда мешаванд, ки аз рӯи онҳо ҷамъият зиндагӣ мекунад ва ҳаёти шаҳрвандон, шахсони ҳуқуқӣ ва давлат ба танзим дароварда мешавад» [8, с. 5].

Ташаккули давлати ҳуқуқбунёд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ташаккулёбии фаъолони низоми нави ҳуқуқӣ идома ёфта, минбаъд дар ҳамин замина низоми нави қонунгузорӣ шакл гирифт. Қонунгузорӣ, минбаъд ҷунунҳои муҳими низоми ҳуқуқӣ, асоси зарурии меъёрии ҳуқуқиро барои танзими муносибатҳои нави ҷамъиятӣ замина гузошт. Дар ҳамин замина дар Тоҷикистон минбаъд институтҳои давлати ҳуқуқбунёд ташаккул ва рушду нумӯёфтаанд.

Дар шароити азнавсозии кулӣ, дар ҳаёти ҷамъиятию сиёсӣ, иҷтимоию

иктисодӣ ва фарҳангии ҷомеа аз ҷониби давлат як қатор санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ қабул гардиданд, яъне қонунгузори сифатан нав ташаккул дода шуд, ки ба мақсад ва талаботҳои рушди мамлакат ҷавобгӯӣ буд. Дар ҳамин замина, дар солҳои истиқлолияти давлатии Тоҷикистон аз соли 1991 то имрӯз 17 қонуни конститусионӣ, 23 кодекс ва зиёда аз 1704 қонунҳои одӣ қабул гаштаанд [11, с.3]. Теъдоди дигар санадҳои меъёрии зерқонунӣ бошад, бешумор мебошанд ва ин ҳолат танзими онҳоро талаб менамояд.

Пеш аз он, ки оид ба нақши Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва умуман қонунгузори амалкарда истода дар рушди ҳуқуқҷодкунӣ суҳан ронем, мехостем ҳуди мафҳуми «ҳуқуқҷодкунӣ»-ро мавриди баррасӣ қарор диҳем.

Ҳуқуқҷодкунӣ яке аз самтҳои афзалиятноки давлат ба ҳисоб меравад. Раванди мазкур аз лаҳзаи пайдоиши давлат оғоз ёфта, то ба имрӯз арзи вучуд дорад. Вобаста ба раванди мазкур зарурати ташаккули давлат ба миён меояд. Маҳз зарурати қабули санадҳои ҳуқуқӣ боиси таъсиси мақомоти махсуси давлатӣ гардид, ки фаъолияти асосии он аз ҳуқуқҷодкунӣ иборат буд.

Як гурӯҳи олимони чунин меҳисобанд, ки он фаъолияти давлатӣ буда, меъёрҳои нави ҳуқуқиро таҳия ва тасдиқ мекунад. Ба ақидаи онҳо, моҳиятан, ҳуқуқҷодкунӣ иродаи давлатро ба қонун ворид кардан мебошад [10, 537].

Аз нигоҳи М.М. Рассолов бошад, фаъолияти ҳуқуқии мазкур фаъолияти зеҳнӣ ба ҳисоб меравад, яъне аз мавқеи муаллиф дар ин раванди ҳуқуқӣ меъёри ҳуқуқӣ ба вучуд оварда мешавад [6, с.441-445].

Вобаста ба мафҳуми ҳуқуқҷодкунӣ ақидаи диққатҷалбкунандаро М.Н. Марченко иброз намудааст: ӯ онро яке аз паҳлӯҳои муҳими фаъолияти давлат, шакли фаъолнокии давлат меҳисобад, ки мақсади бевоситааш ташаккули меъёрҳои ҳуқуқӣ, бекор кардан, тағйир додан ва даровардани илова ба онҳо мебошад. Аз нигоҳи ӯ низ, ҳуқуқҷодкунӣ, аз рӯи моҳияти иҷтимоии худ раванди иродаи давлатро ба қонун ворид кардан, дар санадҳои меъёрии ҳуқуқии мухталиф ба расмият даровардани он, раванди ба қоидаҳои рафтори дар он мавҷуда додани хислати умумихатмӣ ба шумор меравад [3, с. 548].

Дар заминаи таҳлили ақидаҳои мутахассисони гуногуни соҳа, аз қабили О.А. Пучков, В.К. Бабаев, А.Б. Венгеров, профессор Р.Ш. Сотиволдиев низ оид ба проблемаи илми мазкур ибрози назар намудааст. Ба фикри ӯ, ҳуқуқҷодкунӣ – фаъолияти давлатӣ оид ба қабул, тағйир, қатъи меъёрҳои ҳуқуқ ва эътирофи одату анъанаҳои амалкунанда мебошад [9, с. 412].

Проблемаҳои илми раванди ҳуқуқҷодкуниро мавриди таҳқиқи васеъ қарор дода, А.Р. Неъматов чунин меҳисобад, ки ҳуқуқҷодкунӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба фаҳмиши позитивии ҳуқуқ таъя менамояд. Ба ақидаи ӯ, ҳуқуқҷодкунӣ фаъолияти мақомоти давлатӣ ва шахсони мансабдор оид ба мустаҳкамкунии сиёсӣ, иқтисодӣ ва ботинии низоми ҷомеа бо роҳи бунёдкунӣ, тағйирдиҳӣ ва бекоркунии меъёрҳои ҳуқуқӣ, ки муносибатҳои ҷамъиятиро дар мамлакат ба танзим медароранд, ба ҳисоб меравад [5, с. 15].

Дар назарияи ҳуқуқ вобаста ба мафҳуми «ҳуқуқҷодкунӣ» ақида оид ба фаҳмиши маҳдуд ва васеи ин категорияи илмӣ – фалсафӣ пешниҳод гардидааст. Тибқи ин назария, гӯё дар илми ҳуқуқшиносӣ дар қатори мафҳуми «ҳуқуқҷодкунӣ» ҳамчунин мафҳуми «ҳуқуқташаккулдиҳӣ (правообразование)» истифода мешавад. Пас суоле ба

миён меояд, ки фарқи ин ду мафҳуми илмӣ дар чист? Бино ба маълумоти профессор М.Н. Марченко дар илми ҳуқуқшиносӣ дар қатори мафҳуми «ҳуқуқэҷодкунӣ», ки фаҳмиши маҳдуди ин калима ба ҳисоб меравад, ҳамчунин баъзан истилоҳ ва мафҳуми «ҳуқуқташақкулдихӣ» истифода мешавад. Ба ақидаи муаллиф, ба сифати муродифи «ҳуқуқэҷодкунӣ дар мафҳуми васеъ» истилоҳ ва мафҳуми «ҳуқуқташақкулдихӣ» истифода мешавад. Аз рӯи шарҳи минбаъдаи М.Н. Марченко маълум мегардад, ки раванди «ҳуқуқташақкулдихӣ» дар фаъолияти давлат ҳам «ҳуқуқэҷодкунӣ» - ро ва ҳам «қонунэҷодкунӣ» - ро дар бар мегирад ва онҳо ҷузъи таркибии «ҳуқуқташақкулдихӣ» ба ҳисоб мераванд [2, 661].

Ҳамин тавр, ҳуқуқэҷодкунӣ раванди эҷоди ҳуқуқи нав, қонуну санадҳои нави меъёрӣ, меъёру мафҳумҳои нави ҳуқуқӣ, ба талаботи нави ҷомеа мутобиқ намудани онҳо, аз байн бурдани меъёрҳои ҳуқуқии ба шароити нав мутобиқ набуда, яъне бо меъёрҳои нав иваз намудани меъёрҳои кӯҳна мебошад.

Ба ибораи дигар ҳуқуқэҷодкунӣ ҳуқуқро ба вучуд меорад, ташақкул медиҳад ва ба расмӣ мебарорад. Ҳуқуқэҷодкунӣ марҳилаи ибтидоии ҳаёти ҳуқуқ буда, дар худ ангеҷаҳоеро, ки ба ҳаракати ҳуқуқ таъсир мерасонад, таҷаммуъ медиҳад. Тавре мебинем, мавқеи муаллифон оид ба мафҳуми падидаи мазкур аз ҳамдигар фарқ менамояд.

Ба тариқи анъанавӣ, мафҳум ва моҳияти ҳуқуқэҷодкунӣ, чун ҷанбаи иҷтимоӣ ва чун фаъолияти давлатӣ фаҳмида мешавад, ки он маънои воридкунии иродаи давлатро ба қонун дар назар дорад.

Хулоса, дар асоси гуфтаҳои боло метавон таъкид намуд, ки маъмулан дар амалия шаклҳои зерини фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ ба назар мерасанд:

1) фаъолияти ҳуқуқэҷодкунии (ҳуқуқмуқарраркунии) мақомоти ваколатдори давлатӣ;

2) аз ҷониби мақомоти давлатӣ иҷозат додан ба меъёрҳои, ки новобаста ба онҳо дар намуди одат ва ё аз ҷониби ташкилотҳои ғайридавлатӣ таҳия шудаанд;

3) ҳуқуқэҷодкунии бевоситаи халқ дар шакли овоздиҳии умумӣ (референдум).

Ҷанбаи дигари мавзӯи мазкур мавҷудияти шаклҳои гуногуни фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ мебошад.

Фаъолияти ҳуқуқэҷодкунии давлат дар шаклҳои гуногун амалӣ гардонида мешавад, ки дар ҳар мамлакат фаъолияти мазкур ба хусусиятҳои хос доро мебошад.

Проблемаи илмии мазкурро мавриди таҳқиқ қарор дода, М.Н. Марченко дар намунаи фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ дар Британияи Кабир, шаклҳои зерини ин фаъолиятро нишон додаст:

1. Фаъолияти қонунгузори парламент, ки қонунҳоро (статутҳо) қабул менамояд.

2. Фаъолияти ҳуқуқэҷодкунии мақомоти судӣ, ки амсоли судиро (преседентҳо, амалияи судӣ) ба вучуд меорад.

3. Фаъолияти ҳуқуқэҷодкунии мақомоти марказии идораи давлатӣ ва мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ (худидора), ки санадҳои меъёрии ҳуқуқии ҳудро интишор менамоянд, ки бо одатҳои ҳуқуқӣ сару кордоранд.

Дар раванди таҳқиқи хусусиятҳои хоси фаъолияти ҳуқуқэҷодкунии Британияи Кабир, М.Н. Марченко мутаносибан хусусиятҳои хоси фаъолияти ҳуқуқэҷодкуниро дар Федератсияи Русия низ мавриди таҳқиқ қарор додааст. Тавре ӯ қайд менамояд, дар Федератсияи Русия низ тибқи Конститутсияи фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ ба тариқи

зайл сурат мегирад:

1. Аз ҷониби мақомоти олий (дар зинаи Федератсия ва субъектони он) ва маҳаллии ҳокимияти давлатӣ.

2. Бевосита аз ҷониби ҳуди халқ бо роҳи гузаронидани раъйпурсӣ, чун баёни ҳокимияти бевоситаи халқ.

3. Аз ҷониби субъектони Федератсия – ҷумҳуриҳо, кишварҳо ва вилоятҳо, шаҳрҳои аҳамияти федералӣ дошта, яъне Москва ва Санкт – Петербург, вилоятҳои мухтор ва округҳои мухтор, ки бо роҳи бо онҳо бастанӣ шартномаҳо амалӣ гардонидани мешавад [3, 549-550].

Дар заминаи таҳлилу чамъбасти ақидаҳои дар боло зикр ёфта, мо кӯшиш ба харҷ медиҳем шаклҳои фаъолияти ҳуқуқэҷодкуниро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ намоем. Тоҷикистон шаклҳои зерини фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ мавҷуд мебошанд:

1. Фаъолияти ҳуқуқэҷодкунии халқ;

2. Фаъолияти ҳуқуқэҷодкунии мақомоти давлатӣ ва шахсони мансабдор.

Мусаллам аст, ки дар ҳақиқат дар мамлакатҳои гуногун шаклҳои гуногуни фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ мушоҳида мегардад ва дар ҳар мамлакат фаъолияти мазкур хусусиятҳои хосро доро мебошад. Намудҳои фаъолияти ҳуқуқэҷодкунии мамлакатҳои гуногунро мавриди таҳқиқ қарор дода, мебинем, ки байни онҳо умумият ва махсусият ба назар мерасад. Чунончи, дар Британияи Кабир, ки ба оилаи ҳуқуқии англо – саксонӣ дохил мешавад, асосан фаъолияти ҳуқуқэҷодкунии судӣ (амсоли судӣ) амал менамояд. Дар Федератсияи Русия ва Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки ҳар ду ба оилаи ҳуқуқии олмонию романӣ вориданд, фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ ба воситаи раъйпурсӣ ва имзои шартномаҳои ҳуқуқӣ, бо мавҷудияти тартиби гуногуни қабул ва ба қувваи қонунӣ даромадани онҳо, муқаррар намудани тартиби махсуси мустаҳкамкунии фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ ба воситаи мақомоти давлатӣ амалӣ мегардад.

Масъалаи субъектони ҳуқуқэҷодкунӣ низ яке аз масоили муҳими ҳуқуқшиносӣ ба шумор меравад.

Тибқи моддаи 7-уми Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» аз 30 майи соли 2017 [12] субъектони ҳуқуқэҷодкунӣ инҳо мебошанд: халқи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҷаласаҳои яқояи Маҷлиси миллӣ ва Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ҳуқумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ ва дигар мақомоти давлатӣ, Маҷлиси вакилони халқи Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоятҳо ва шаҳри Душанбе, раисони Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоятҳо ва шаҳри Душанбе, Маҷлиси вакилони халқи шаҳрҳо ва ноҳияҳо, раисони шаҳрҳо ва ноҳияҳо, мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот (ҷамоат).

Ҳуқуқэҷодкунӣ фаъолиятест, ки онро меъёрҳои қонун ба танзим медиҳад. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон низ раванди мазкур тибқи меъёрҳои Конститутсия, қонунҳои конституционӣ, кодексоҳо, қонунҳои одӣ ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ сурат мегирад, тағйир дода мешавад ва қатъ мегардад. Қонунгузор дар меъёрҳои ҳуқуқӣ ҳамчунин фаъолияти субъектони ҳуқуқэҷодкуниро низ муфассал муқаррар намудааст. Умуман фаъолияти қонунэҷодкунӣ бо меъёрҳои Конститутсияи Ҷумҳурии

---

Тоҷикистон, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ», Дастурҳои Маҷлиси миллий ва Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, дигар қонунҳо ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ танзим мегардад.

Меҳостем мулоҳизаҳои худро оид ба нақши Конституция дар рушди ҳуқуққочодкунӣ мавриди таҳлил қарор диҳем.

Эълон шудани истиқлолияти давлатии Тоҷикистон ба ташаккули қонунгузорӣ ва ривочи шаклҳои нави қонунҳо дар Тоҷикистон асос гузошт. Ривочи қонунгузори Тоҷикистони соҳибистиклол дар аввал дар заминаи Конституцияи собиқ ҶШС Тоҷикистон сурат гирифт, ки албатта он ба анъанаҳои қонунгузори сотсиалистӣ таъсия мекард.

Умуман, ҷараёни инкишофи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон дар замони соҳибистиклолиаш яхела набуд. Раванди мазкур вобаста ба тағйирёбии вазъии сиёсӣ, иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва байналмилалӣ тақмил ва инкишоф меёфт [9, 407].

Фаъолияти ҳуқуққочодкунӣ дар солҳои 90 - уми қарни XX дар шароити нооромии сиёсӣ ва муқобилати шахравандӣ сурат гирифт [4, 28].

Баъди соҳибистиклол гардидани Ҷумҳурии Тоҷикистон ба сабаби гузариш аз як соҳти иҷтимоӣ ба соҳти иҷтимоии дигар, қуллан дигаргуншавии муносибат ва арзишҳои нави ҷомеа муаммоҳои нав ба миён омаданд. Таҳлили ташаккул ва инкишофи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон дар як қатор асарҳои илмӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд. Дар тадқиқоти мазкур шароити махсуси кишвар ва таъсири сабабҳои субъективӣ ва объективӣ, ҳамчунин шароити дохилӣ ва берунӣ ба назар гирифта, инкишофи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон ба се давра ҷудо карда шудааст:

- 1) солҳои 1991 - 1994;
- 2) солҳои 1995 - 2000;
- 3) солҳои 2000 то имрӯз [7, с.18].

Тақмили қонунгузорӣ ба инкишофи ҳуқуққочодкунӣ сабаб мегардад. Худи ҳуқуққочодкунӣ бошад, шакли ягонаи фаъолият мебошад, ки дар заминаи он санади ҳуқуқӣ қабул карда мешавад. Бо фаъолияти мазкур танҳо мақомоти босалоҳияти давлатӣ машғул мегарданд. Ин салоҳиятро Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон [1] муқаррар менамояд. Тибқи моддаи 59-уми Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон лоиҳаи қонунҳо ба Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод мешаванд. Аз моддаи 60-уми Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон бармеояд, ки салоҳияти қабули санади ҳуқуқӣ танҳо ба Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дода шудааст. Тибқи меъёри ҳуқуқии мазкур, мақомоти мазкур бо тарафдорӣ аксарияти шумораи умумии вакилон қонунҳоро қабул менамояд. Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ғайр аз қонунҳо дар бораи бучети давлатӣ ва авф, қонунҳои дигари қабул кардаи худро ба Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои ҷонибдори намудан пешниҳод менамояд. Аз ин гуфтаҳо чунин бармеояд, ки нақши асосӣ дар ҷараёни қонунгузорӣ маҳз ба ҳамин палатаи Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дода шудааст. Аз тарафи дигар, Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон низ дар раванди қонунгузорӣ иштирок менамояд, қарорҳои қабулкардаи Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистонро ҷонибдорӣ, дастгирӣ мекунад ё намекунад.

Қабули қонун аз ҷониби Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бисёр мавридҳо маъноӣ қабули қатъии онро надорад. Зеро қонун ҳоло аз ҷониби Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷонибдорӣ карда ва ё аз ҷониби Президенти кишвар ба имзо расида, барои интишор фиристода нашудааст. Агар Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон қонунро, ки барои ҷонибдорӣ ба ӯ пешниҳод карда шудааст, дастгирӣ нанамояд ва Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон тақроран бо ақсарияти шумораи овозҳо, яъне аз се ду ҳиссаи овозҳо қарори аввалии худро тасдиқ намояд, он гоҳ қонун қабулшуда эътироф мегардад. Чунки дар ҳамин ҳолат низ сухан дар бораи қабули қонун аз ҷониби Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон меравад.

Тибқи моддаи 62-юми Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳолати дигар низ вучуд дорад, яъне агар қонуни аз ҷониби ҳар ду палатаи Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул шуда, аз тарафи Президенти кишвар пурра ё қисман дастгирӣ ё ризоият наёбад, пас ҳар ду палатаи Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон онро аз нав баррасӣ менамояд. Дар ҳолати аз ҷониби ҳар ду палатаи Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул ва ҷонибдорӣ гардидани ин қонун, вай қабулшуда эътироф гардида, Президент дар муддати даҳ рӯз онро имзо мегузорад ва онро интишор менамояд.

Раванди қабули қонуни конститусионӣ дар қисми 3-юми моддаи 62-юми Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар шудааст, ки дар ҳолати аз ҷониби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон баргардонидани он, Маҷлиси намояндагон ва Маҷлиси миллии қонуни мазкурро тақроран баррасӣ менамоянд. Агар дар сурати баррасии тақрорӣ қонуни конститусионӣ дар матни пештар қабулшудааш бо ақсарияти аз чор се ҳиссаи шумораи умумии аъзои Маҷлиси миллии ва вакилони Маҷлиси намояндагон тасдиқ гардад, пас Президент дар муддати даҳ рӯз ба қонуни конститусионӣ имзо мегузорад ва онро интишор менамояд.

Дастури Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиби қабули қонунҳоро дар ду кироат муқаррар менамояд. Ҳангоми лоиҳаи қонунро дар кироати аввал баррасӣ намудани Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон бахшҳои асосии лоиҳаи қонун, мувофиқати онҳо ба Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва аҳамияти амалии онро мавриди муҳокима қарор медиҳад. Баррасии қонун дар кироати аввал асосан модда ба модда гузаронида мешавад, агар Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дигар қарор қабул накарда бошад. Баъди кироати аввал қонун бо назардошти тақлифу эродҳо, ки дар шакли тағйиру иловаҳо пешниҳод гардидааст, қабул мегардад.

Қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи дар кироати аввал қабул гардидани лоиҳаи қонун дар давоми панҷ рӯз ба Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, вакилони Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ба субъектони ҳуқуқи ташаббуси қонунгузорӣ, ки лоиҳаи қонунро пешниҳод кардааст, фиристода мешавад.

Сипас лоиҳаи қонуни мазкур дар кироати дуюм баррасӣ карда мешавад. Вай баъди баррасӣ дар ҷаласаи Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба овоз монда мешавад.

Хулоса, ҳуқуқҷодкунӣ яке аз фаъолиятҳои муҳими ҳуқуқӣ ба ҳисоб меравад,

зеро ҷаъолияти минбаъдаи давлат аз ин ҷаъолияти ҳуқуқӣ хеле вобастагии калон дорад. Таъриде дар боло зикр гардид, ҳуқуқэҷодкунӣ, ҷун ҷанбаи иҷтимоӣ ва ҷун ҷаъолияти давлатӣ маъноӣ ба қонун воридкунии иродаи давлатро дорад. Ҳамин таъриде, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон Конститутсия ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқие, ки маъриди амал қарор доранд, дар рушди ҳуқуқэҷодкунӣ нақши махсусро мебозанд.

#### **Пайнавишт:**

1. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6 ноябри соли 1994 аз тариқи раёйпурсии умумихалқӣ қабул шудааст ва ба он 26 ноябри соли 1999, 22 июни соли 2003 ва 22 майи соли 2016 тавассути раёйпурсии умумихалқӣ тағйиру иловаҳо ворид карда шудаанд. – Душанбе: Нашириёти Ганҷ, 2016. – 135 с.
2. Марченко М.Н. Проблемы теории государства и права: учеб. – М.: Проспект, 2008. – 768 с.
3. Марченко М.Н. Теория государства и права: учебник. – 2-е изд., перераб. и доп.. – М.: Проспект, 2017. – 656 с.
4. Нематов А.Р. Законотворчество в Республике Таджикистан. Монография. – Душанбе: Дониш, 2013. – 152 с.
5. Нематов А.Р. Правотворчество в Республике Таджикистан: актуальные вопросы теории и практики: автореф. дисс. ... докт. юрид. наук. – М., 2013. – 43 с.
6. Рассолов М.М. Теория государства и права: учебник для вузов / М.М. Рассолов. – М.: Юрайт; ИД Юрайт, 2010. – 635 с.
7. Раҳимов М.З. Қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон дар замони истиқлолият: инкишоф ва проблемаҳо. Инкишофи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи истиқлолият / Маводҳои конференсияи илмӣ-амалӣ бахшида ба 20-умин солгарди Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 26-29 августи соли 2011 // Зери таҳрири доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор Раҳимов М.З. – Душанбе: Эр-граф, 2011. – С 18-25.
8. Раҳимов М.З., Нематов А.Р. Техникаи қонунгузорӣ. – Душанбе: Шучоиён, 2011. – 200 с.
9. Сотиволдиев Р.Ш. Проблемаҳои назарияи давлат ва ҳуқуқ. -Ҷилди 2. – Душанбе: Империл-Групп, 2010. – 652 с.
10. Теория государства и права: учебник / А.С. Пиголкин, А.Н. Головистикова, Ю.А. Дмитриев; под ред. А.С. Пиголкина, Ю.А. Дмитриева. 2-е изд., перераб и доп. – М.: Юрайт; ИД Юрайт, 2010. – 744 с.
11. Холикзода Абдуманон Гафор. Критерии качества закона: общетеоретическое исследование: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Душанбе, 2018. – 28 с.
12. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» // АМО Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2017. – № 5. Қисми 1. – мод. 271.

#### **Reference Literature:**

1. Tajikistan Republic Constitution from November 6, 1994 Adapted in Concordance with the National Referendum, revised and enlarged in the Variants from 26.11.93, 22.06.03 and 23.05.16. – Dushanbe: “Treasury” publishing-house, 2016. – 135 pp.
2. Marchenko M.N. The Problems of the Theory of State and Law: manual. – М.: Prospect, 2008. – 768 pp.
3. Marchenko M.N. Theory of State and Law: manual. – The 2<sup>nd</sup> edition, revised and enlarged. – М.: Prospect, 2017. - 656 pp.



4. *Nematov A.R. Law Creation in Tajikistan Republic. Monograph. – Dushanbe: Knowledge, 2013. – 152 pp.*
5. *Nematov A.R. Legal Creation in Tajikistan Republic: Actual Issues of Theory and Practice. Synopsis of doctoral dissertation in jurisprudence. – M., 2013. – 43 pp.*
6. *Rassolov M.M. Theory of State and Law: manual of higher schools // M.M. Rassolov. – M.: Yurayt; 2010. – 635 pp.*
7. *Rakhimov M.Z. TR Legislation in the Period of Independence: Development and Problems. Materials of the scientific-practical conference. 2011, August 26 – 29 // Under the editorship of Dr. of Jurisprudence, Professor Rakhimov M.Z. – Dushanbe: Er-Graph, 2011. – pp. 18 – 25.*
8. *Rakhimov M.L., Nematov A.R. Legislation Technique. – Dushanbe: Shudjoiyon, 2011. – 200 pp.*
9. *Sotivoldiyev R.Sh. Theoretical Problems of State and Law: manual. – V.2. – Dushanbe: Imperial Group, 2010. – 652 pp.*
10. *The Theory of State and Law: manual // A.S. Pigolkin, Yu.A. Dmitriyev; under the editorship of A.S. Pigolkin and Yu.A. Dmitriyev, the 2<sup>nd</sup> edition, revised and enlarged. – M.: Yurayt, 2010. – 744 pp.*
11. *Kholikzoda Abdumanon Gafor. Criteria of Law Quality: General Theoretical Research. Synopsis of candidate dissertation in jurisprudence. – Dushanbe, 2018. – 28 pp.*
12. *Tajikistan Republic Law “On Normative-Legal Instruments”// Tajikistan Republic Supreme Council (Majlisi Oli) Bulletin. 2017, #5. Part 1. – model 271.*